

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา

การศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองไทยในการศึกษานี้ ได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับการแยกย่อย (Differentiation) และการผสมผสาน (Integration) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่สำคัญแนวความคิดหนึ่งที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชนมาประยุกต์ใช้ ดังนั้นในบทนี้จะ เสนอถึงทฤษฎีหลัก เบื้องต้นที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยทั่ว ๆ ไป และแนวความคิด เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชน ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ เกิดความเข้าใจในพื้นฐานและประเด็นความคิดที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดกรอบ และแนวทางในการดำเนินการศึกษานี้

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและระดับที่ทำการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติของปรากฏการณ์ทั้งปวง สังคมก็เช่นกันมีการเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา Kingley Davis อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า "เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นทางองค์การของสังคม คือการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและการหน้าที่ของสังคม" Morris Ginsberg อธิบายว่า "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางสังคม เช่น ขนาดของสังคม องค์ประกอบหรือคุณภาพของส่วนต่าง ๆ ขององค์การทางสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันในสังคมด้วย" ส่วน Harry M. Johnson เห็นว่า "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบ โครงสร้างของสังคมที่อยู่กับที่หรือที่ไม่เปลี่ยนแปลง และเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างซึ่งจะ มีผลต่อเนื่องมาถึงการเปลี่ยนแปลงการหน้าที่และระบบ เพื่อรักษาเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ หรือ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในสภาพการณ์ทางสังคมนั้น" จากคำนิยามที่ยกมานี้ อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็น "กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างและการหน้าที่ ของสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสมาชิกในสังคม โดยมีระยะเวลาเกี่ยวข้อง"¹

¹ เดิมศักดิ์ สุวรรณประเทศ, สังคมวิทยาเบื้องต้น (กำแพงเพชร : บริษัทกำแพงเพชร พัฒนาการพิมพ์, 2521), หน้า 200-202.

โครงสร้างสังคม (Social Structure) หมายถึง สัมพันธภาพของกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคม ได้แก่ กิจกรรมทางด้านครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ศาสนาและอื่น ๆ²

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งในระดับจุลภาค (Micro Level) และระดับมหภาค (Macro Level) ในระดับจุลภาคได้แก่การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมส่วนบุคคล ที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติ เป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป เช่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือคุณค่า (Values) ทางจริยธรรม การแต่งกาย มารยาท และการใช้ภาษาในระดับมหภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของสังคม จากสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ (Simple Society) มาเป็นสังคมที่มีความซับซ้อน (Complex Society) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่สะสมกันในระดับจุลภาค³ สำหรับในการศึกษานี้จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับมหภาคที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน เมือง

การศึกษากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาอาศัยทฤษฎีหลักที่สำคัญ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (The Evolutionary Theories of Social Change) และทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) โดยจะนำเสนอแนวความคิดหลักของทฤษฎีทั้งสองก่อน เนื่องจาก เป็นรากฐานของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (The Evolutionary Theories of Social Change)

ทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป ดำเนินไปในลักษณะของเส้นตรง สะสมการเปลี่ยนแปลงขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลา โดยมีแนวโน้มไปสู่สังคมที่ซับซ้อนและปรับตัวได้ดีขึ้น นักทฤษฎีที่สำคัญได้แก่

² สนิท สมัครงการ, วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2518), หน้า 25.

³ บรรพท วีระสัย, สังคมวิทยา มนุษยวิทยา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517), หน้า 123.

Morgan (1877) Maine (1907) Comte (1964) Spencer (1885) Parsons (1966) และบุคคลอื่น ๆ นักทฤษฎีสามท่านแรกใช้แนวความคิดทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นการเคลื่อนจากสภาวะดั้งเดิม (Primitive) ไปสู่สภาวะที่ก้าวหน้าขึ้น โดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ที่แบ่งตามความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาของอารยธรรม Morgan มองสังคมว่าเป็นการเคลื่อนผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ที่เหมือนกันในทุกสังคม คือจากสังคมคนป่า (Savagery) ผ่านสังคมอนารยชน (Barbarism) ไปสู่สังคมอารยชน (Civilization) ทั้งนี้ขึ้นกับสภาพของเทคโนโลยีที่ใช้ในการยังชีพ Maine เห็นว่าสังคมจะพัฒนาจากความสัมพันธ์ของสมาชิกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อถือในสถานภาพ ไปเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทำสัญญา และ Comte⁴ ได้เสนอกฎแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีชื่อเสียงคือ "The Law of Three Stages" ซึ่งได้แก่ยุคแห่งทศารและความเชื่อในเทพเจ้า (The Theological) ยุคแห่งปัญญาและกระบวนการทางกฎหมาย (The Metaphysical) และยุคแห่งวิทยาการและอุตสาหกรรม (The Science and Industry) ยุคทั้งสามนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานในการจัดรูปขององค์กรทางสังคม

ทฤษฎีวิวัฒนาการได้พัฒนาไปอย่างมากโดย Spencer และ Parsons ซึ่งนำแนวความคิดเกี่ยวกับระบบ (System Approach) มาใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Spencer มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการของวิวัฒนาการ การเพิ่มความซับซ้อน การแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่ และการเพิ่มการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างส่วนที่แยกย่อยออกจากกัน Spencer ได้นำเสนอข้อเปรียบเทียบระหว่างสังคมกับอินทรีย์มีชีวิต (Organism) ว่ามีลักษณะหลายประการที่คล้ายคลึงกันมาก เช่น มีการเกิด การเจริญเติบโต แบ่งกันทำหน้าที่ และในประการสำคัญ คือ อินทรีย์มีชีวิตมีวิวัฒนาการจากสิ่งที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนคือสภาวะที่แต่ละส่วนมีลักษณะคล้ายคลึงกันพัฒนาหรือแยกย่อยไปสู่สิ่งที่มีโครงสร้างซับซ้อนขึ้น หรือสภาวะที่แต่ละส่วนมีลักษณะแตกต่างกันมากขึ้นและต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่นเดียวกับสภาพสังคมที่มีการพัฒนาไปถึงขั้นตอนเหมือนกันในทุกสังคม จากสังคมที่มีโครงสร้างแบบง่าย ๆ คือ เป็นสังคมที่ภาวะการรวมกลุ่มแทบจะไม่มีต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำงานทุกอย่าง ภาวะการแบ่งงานกันทำยังไม่ปรากฏ ไปสู่สังคมที่มี

⁴Kenneth Thompsm and Jeremy Tunstall, "August Comte: The Positive Philosophy", Sociological Perspectives (England: Hazell Watson & Viney Ltd., 1976), pp. 18-19.

โครงสร้างซับซ้อนขึ้น คือ สังคมที่คนอยู่รวมกันเป็นหลักแหล่ง มีการแบ่งงานกันทำตามความรู้ ความสามารถ คนในสังคมมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน Spencer ได้เสนอลำดับขั้นของกระบวนการวิวัฒนาการของสังคมดังนี้คือ⁵

สังคมยุคแรก ๆ การรวมกลุ่มกันเป็นสังคมมีน้อยมากจนไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นสังคม ครอบครัวแต่ละแห่งอยู่ห่างไกลกันมาก ต่างคนจึงต่างอยู่และทำงานกันตามลำพัง ความคิดที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือทำงานร่วมกันยังไม่ปรากฏ ไม่มีผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ความคิดที่ว่าจำเป็นต้องมีผู้ปกครองก็ยังไม่เกิด ในระยะต่อมาเมื่อครอบครัวมีจำนวนมากขึ้น จึงมีการรวมตัวเป็นเผ่า ซึ่งเป็นการรวมตัวกันอย่างง่าย ๆ ของสมาชิกที่ไม่มีความแตกต่างกันในด้านอำนาจและหน้าที่ ต่อมาจึงเริ่มมีการแบ่งงานกันทำโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ในการแบ่งคือผู้ชายทุกคนต้องทำหน้าที่เป็นทั้งนักรบ นักล่าสัตว์ คนหาปลา ช่างซ่อมเครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนก่อสร้างบ้านเอง ผู้หญิงทำหน้าที่ที่ต้องใช้ความชำนาญน้อยกว่าเป็นงานในครอบครัว ในกระบวนการวิวัฒนาการของสังคม เมื่อกลุ่มสังคมแบบง่าย ๆ นี้มีขนาดใหญ่ขึ้นจะมีหัวหน้าเกิดขึ้น นับเป็นการแยกย่อยในหน้าที่ในสังคมเป็นครั้งแรก คือ ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง แต่ผู้ปกครองหรือหัวหน้าเผ่าก็ยังคงทำงานต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวเหมือนสมาชิกอื่น ๆ ในเผ่า แม้ว่าจะมีหน้าที่ในการตัดสินข้อพิพาทและควบคุมกฎของเผ่าแต่ก็เป็นอำนาจที่อ่อนมาก เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้นจะเกิดสังคมในระดับที่สองขึ้นคือ เกิดการรวมตัวของเผ่าต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งเกิดจากการป้องกันศัตรูร่วมกัน บางครั้งเป็นผลจากการสู้รบที่เผ่าหนึ่งมีชัยชนะเหนือเผ่าอื่นและครอบครองเผ่าที่พ่ายแพ้ สังคมในระดับนี้จึงเป็นสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น และเกิดความจำเป็นที่จะต้องมีหัวหน้าของหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ อีกทีหนึ่ง เมื่อสังคมเจริญขึ้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นมากขึ้น ความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจะปรากฏชัดเจนขึ้น มีการสวมบทบาทของผู้ปกครองอย่างแท้จริง การจัดองค์กรทางการปกครองมีลักษณะซับซ้อนขึ้นอยู่ในรูปของพระมหากษัตริย์ขุนนาง ในขณะที่เดียวกันก็มีการแยกย่อยในระหว่างผู้ใต้ปกครองด้วยกัน คนในสังคมมีการแบ่งออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ . . .

⁵ Stanislaw Andreski ed., "Herbert Spencer: Structure, Function and Evolution" (Nelson's University Paperbacks, 1972), pp. 78-79.

Parsons⁶ มองสังคมว่าเป็นระบบสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบย่อย ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและสัมพันธ์กัน ระบบย่อย (Subsystem) เหล่านี้จะทำหน้าที่สำคัญที่จำเป็นต่อความอยู่รอดของระบบใหญ่ คือ 1) หน้าที่ปรับตัว (Adaptation) เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของระบบสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อความอยู่รอดของระบบ การปรับตัวนี้ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในระบบใหญ่หรือระบบย่อยระบบใดระบบหนึ่งหรือหลายระบบ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่น ๆ ให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันตามไปด้วย 2) หน้าที่บรรลุวัตถุประสงค์ของระบบ (Goal Attainment) เกี่ยวข้องกับการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อให้ระบบสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ได้ 3) หน้าที่ผสมผสาน (Integration) เกี่ยวข้องกับการประสานความร่วมมือระหว่างระบบย่อยต่าง ๆ ตลอดจนการสร้าง ความเข้าใจในหมู่สมาชิกที่แตกต่างกันของสังคม 4) หน้าที่ปรับแก้ความขัดแย้ง (Latent-Pattern Maintenance) เกี่ยวข้องกับการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างระบบย่อยหรือสมาชิกของสังคม เพื่อให้ระบบกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลในขณะที่สังคมวิวัฒนาการจากสภาวะดั้งเดิมไปสู่สภาวะทันสมัย (Modernization) ที่สามารถปรับตัวได้ดีขึ้น โดยอาศัยกระบวนการแยกย่อยทางโครงสร้าง (การเพิ่มทวีประเภทของกิจกรรมในระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคม) หน้าที่ทั้งสี่ประการดังกล่าวซึ่งกระทำโดยระบบย่อยต่าง ๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ก็จะพัฒนาไปในแนวทางที่เพิ่มความชำนาญที่แตกต่างกันออกไปมากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

แนวความคิดหลักของทฤษฎีนี้แตกต่างจากทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมองสังคมว่ามีเสถียรภาพ (Stability) ทฤษฎีความขัดแย้งเน้นในประเด็นของความไม่มีเสถียรภาพของสังคม โดยอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นผลจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

⁶Ruth A. Wallace and Alison Wolf, Contemporary Sociological Theory (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1986), pp. 30-32.

ระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม นักคิดที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีนี้คือ Marx (1818-1883) และ Dahrendorf (1959)

Marx ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับ "การเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน" (Dialectic)⁷ ซึ่งชี้ว่า ความขัดแย้ง เป็นพลังสำคัญเบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงในทุกสิ่งทั้ง ในธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ของมนุษย์ มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศพัฒนาแล้วว่าเป็นผลของความขัดแย้งระหว่าง ชนชั้นต่าง ๆ หรือการต่อสู้ระหว่างชนชั้น การต่อสู้กันนี้เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างพลังหรือความ สัมพันธ์ทางการผลิตในสังคม Marx ได้แบ่งคนในสังคมออกเป็น 2 ชนชั้นคือ ชนชั้นปกครองหรือชนชั้น นายทุน (Bourgeoisie) และชนชั้นแรงงาน (Proletariat) ชนชั้นนายทุนเป็นเจ้าของทุนหรือ ปัจจัยในการผลิตและเป็นผู้ได้รับประโยชน์ทั้งหมดจากแรงงาน ในขณะที่ชนชั้นแรงงานใช้แรงงานผลิต และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ แต่ได้รับส่วนแบ่งเป็นเพียงค่าจ้างที่พอแค่มีชีวิตอยู่ได้เท่านั้น Marx เห็นว่า ทุนไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด แรงงานเท่านั้นที่ควรได้รับประโยชน์ตอบแทนทั้งหมด การเอารัดเอา เปรียบของชนชั้นนายทุนนี้จะนำไปสู่การปฏิวัติล้มล้างระบบนายทุนเองในที่สุด เมื่อถึงเวลานั้นความ แตกต่างระหว่างชนชั้นจะหมดไป กลายเป็นสังคมที่ไม่มีชนชั้น ความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นก็จะหมดไป ทุกคนจะทำงานตามความสามารถและได้รับผลตอบแทนตามความจำเป็น เป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ ได้ใช้ความสามารถพิเศษของคนสร้างสรรค์ความเจริญยิ่งขึ้นไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

Dahrendorf มีแนวความคิดเช่นเดียวกับ Marx คือ เห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างชน ชั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่เขาเห็นว่าทฤษฎีของ Marx ประสบความสำเร็จเหลวในการทำนายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมตั้งแต่สมัย ของ Marx เอง เขาจึงได้เสนอทฤษฎีความขัดแย้งที่มีรูปแบบทั่วไปมากขึ้น คือ เสนอว่าความขัดแย้ง เป็นปรากฏการณ์ที่แพร่หลายทั่วไป และหมายรวมถึงการต่อสู้กัน การแข่งขัน การโต้แย้ง และความ สึงเครียด ตลอดจนการแสดงความเป็นปรปักษ์กันระหว่างพลังทางสังคม ความขัดแย้งนี้จะปรากฏอยู่

⁷ T.B. Bottomore and M. Rubel eds., Karl Marx: Selected Writings in Sociology and Social Philosophy (London: Watts and Co., 1956), p.16.

ในทุกรูปแบบของความสัมพันธ์ในสังคมไม่จำกัด เฉพาะความสัมพันธ์ด้าน เศรษฐกิจ เท่านั้น Dahrendorf มองความขัดแย้งทางชนชั้นว่าเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ของอำนาจ เพราะสังคมมีการให้อำนาจและหน้าที่แก่คนในสังคมไม่เท่าเทียมกัน และกลุ่มหรือบุคคลที่มีอำนาจ ก็ต้องการจะรักษาสถานภาพของตนเองไว้ จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มหรือบุคคลที่มีสถานภาพ ค่อนข้างต่ำซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพให้สูงขึ้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ คำนิยม เป็นต้น

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา

ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental Theories)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาที่อาศัยกรอบความคิดของทฤษฎี วิชาพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งนำเสนอโดย Moore (1963) Hoselitz (1961) Rostow (1960) และ Smelser (1963) มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ในระดับสังคม) ในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นการเคลื่อนที่อย่างค่อยเป็นค่อยไปและสะสมการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลกระทบของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบตะวันตกที่มีคือโครงสร้างแบบดั้งเดิม ในประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนาจึงจะดำเนินไปตามรูปแบบที่ได้ เกิดขึ้นแล้วในประเทศตะวันตก และกลไกในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือจุดจูงใจสำคัญของการ พัฒนาคือการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)

Rostow⁸ ได้นำทฤษฎีวิชาพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ใช้แนวความคิดทาง ประวัติศาสตร์มาอธิบายการเปลี่ยนแปลงในประเทศกำลังพัฒนาว่า เกิดขึ้นโดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม คือ 1) ขึ้นระบบเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) ที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้า ระบบ เศรษฐกิจมีสาขาเกษตรกรรมเป็นสาขาหลัก 2) ขึ้นเตรียมการพัฒนา (Pre-Conditions for

⁸ W.W. Rostow, Politics and the Stages of Growth (Cambridge University Press, 1971), pp. 54-100.

Take-Off) ที่สังคมมีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและการปฏิบัติทางการเกษตร 3) ขึ้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take-Off Stage) ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นสาขาการผลิตนำอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยทั่วไปค่อนข้างสูง 4) ขึ้นการทะยานตัวเพื่อเข้าสู่ภาวะของการพัฒนา (Drive to Maturity) ที่มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถนำทรัพยากรมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และขั้นสุดท้ายคือ ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption) ที่ประชาชนมีการบริโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ถ้วนหน้า

Smelser มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ภาวะทันสมัย โดยอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ การแยกย่อย (Differentiation) การผสมผสาน (Integration) และความวุ่นวายทางสังคม (Social Disturbance) สังคมที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระดับสูงหรือสังคมที่เจริญแล้วจะมีการแยกย่อยทางโครงสร้างสูง และสังคมที่กำลังพัฒนาจะมีการแยกย่อยทางโครงสร้างต่ำการแยกย่อยตามความเห็นของ Smelser หมายถึง กระบวนการจัดตั้งหน่วยสังคมที่มีความเชี่ยวชาญและความเป็นอิสระมากกว่าเดิม การแยกย่อยจะเกิดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ ระบบค่านิยม สถาบันครอบครัว และอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม การแยกย่อยแต่เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการก้าวไปสู่ความทันสมัย องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องเกิดควบคู่กันไปคือการผสมผสาน ซึ่งเป็นกลไกที่จะทำให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในระหว่างส่วนต่าง ๆ และสมาชิกของสังคม การผสมผสานก็เช่นกันจะเกิดขึ้นทั้งในโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง สถาบันครอบครัวและอื่น ๆ ส่วนความวุ่นวายเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต่อระหว่างเกิดการแยกย่อยและการผสมผสาน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างด้านต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรม บรรทัดฐาน และการแทรกแซงที่เกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ ๆ อันเป็นผลมาจากการแยกย่อย จะส่งผลกระทบต่อระเบียบทางสังคมที่มีอยู่แต่เดิม ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับรูปแบบการประพฤติปฏิบัติแบบเก่า และความไม่พอใจในหมู่สมาชิกของสังคม

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social-Psychological Theories)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาอีกทฤษฎีหนึ่งที่อาศัยกรอบความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการ คือ ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้พัฒนาขึ้นโดย Hagen (1962), McClelland (1961), Inkeles (1966), (พบชื่อเหล่านี้ในงานศึกษาของ Daranee

Thavinpipatkul, 1983: 18) นักทฤษฎีกลุ่มนี้อาศัยข้อสังเกตของภาวะทันสมัยที่เกิดจากการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) มองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือ บุคคลิกภาพ ค่านิยม ทักษะคิดว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ

ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

เป็นอีกแง่มุมหนึ่งของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา นำเสนอโดย Frank (1967) Wallerstein (1974) และ O'Brien (1975) (พบชื่อเหล่านี้ในงานศึกษาของ Daranee Thavinpipatkul 1983: 20)

นักทฤษฎีเหล่านี้มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นอิสระจากการพึ่งพาหรือการครอบงำของประเทศอื่น จากการที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีความขัดแย้ง นักทฤษฎีกลุ่มนี้จึงมองเห็นความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทุนนิยมตะวันตกกับประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเกิดขึ้นในรูปของการย้ายถ่ายความเจริญเติบโตและการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศตะวันตกโดยอาศัยบริษัทข้ามชาติ Wallerstein เห็นว่าการเติบโตด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วในประเทศตะวันตกเป็นไปโดยการเอาเปรียบมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจและวัตถุดิบจากประเทศกำลังพัฒนา

แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนเมือง

แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน (The Concept of Community)

โดยทั่วไปสามารถมองชุมชนได้ว่าเป็น "สถานที่ซึ่งประชากรตั้งบ้านเรือนทำมาหากินเลี้ยงชีวิต เลี้ยงดูเด็ก ๆ และทำกิจกรรมส่วนใหญ่ในชีวิต" (Poplin, 1972) หน่วยของการจัดองค์กรทางสังคมและพื้นที่นี้อาจจะอยู่ในรูปของหมู่บ้าน เมือง จนกระทั่งถึงมหานคร (Metropolitan Area) องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนตามความคิดของ Hillary (1955) คือ "บุคคลที่มีการปะทะสัมพันธ์ทางสังคมภายในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และมีความผูกพันร่วมกันในสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือหลายสิ่ง" อย่างไรก็ตาม การคมนาคมสมัยใหม่ ระบบการติดต่อสื่อสาร ทำให้อุปสรรคในด้านระยะทางหมดไป พื้นที่ทางภูมิศาสตร์จึงลดความสำคัญลงไป นอกจากนี้ชุมชนยังสามารถมองได้ว่าเป็นระบบสังคมระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยระบบย่อย ๆ เช่น ครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง

ศาสนา การศึกษา ฯลฯ ระบบย่อยเหล่านี้จะกระทำหน้าที่สำคัญซึ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดของชุมชน ในฐานะที่เป็นกลุ่ม ๆ หนึ่งในสภาพแวดล้อม หน้าที่จำเป็นดังกล่าวสามารถแยกพิจารณาได้เป็น 2 ประเภท คือ หน้าที่ต้องกระทำโดยตรงเพื่อความอยู่รอดของระบบ (Task Function) และ หน้าที่ต้องกระทำเพื่อรักษาระบบไว้ให้คงอยู่ต่อไป (Maintenance Function) หน้าที่ย่อย ๆ ของชุมชนที่เสนอโดย Parsons และ Warren ก็สามารถแยกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ข้างต้น คือหน้าที่ปรับตัวและบรรลุมัตถุประสงค์ของระบบที่เสนอโดย Parsons จัดเป็นหน้าที่ต้องกระทำโดยตรงเพื่อความอยู่รอดของระบบ ส่วนหน้าที่ที่เหลือคือหน้าที่ผสมผสาน และปรับแก้ความขัดแย้งเพื่อความคงตัว จัดเป็นหน้าที่ต้องกระทำเพื่อรักษาระบบให้คงอยู่ต่อไป สำหรับหน้าที่ของชุมชนที่เสนอโดย Warren คือหน้าที่ในการผลิต-การกระจายผลผลิต-การบริโภค การดำเนินการอบรม การควบคุมทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน⁹ หน้าที่ประการแรกจัดเป็นหน้าที่ต้องกระทำโดยตรงเพื่อความอยู่รอดของระบบ และหน้าที่ 4 ประการหลังจัดเป็นหน้าที่ต้องกระทำเพื่อรักษาระบบไว้ให้คงอยู่ต่อไป

⁹1) หน้าที่ในการผลิต-การกระจายผลผลิต-การบริโภค เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า และกระจายไปสู่ผู้บริโภค เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม การผลิตซึ่งต้องใช้แรงงานของสมาชิกในสังคมเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำตามระดับความสามารถและความเหมาะสม นับเป็นหน้าที่สำคัญเบื้องต้นเพื่อความอยู่รอดของชุมชน

2) หน้าที่ในการดำเนินการอบรม เป็นหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการอบรมให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ระเบียบและระบบของสังคมและยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของคน สังคมจึงต้องจัดให้มีการศึกษาอบรมแก่สมาชิกโดยผ่านระบบต่าง ๆ เช่น ระบบครอบครัว ระบบการศึกษา เป็นต้น

3) หน้าที่ในการควบคุมทางสังคม เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นเตือนสมาชิกของสังคมที่ละเมิดระเบียบทางสังคม ซึ่งได้แก่ ประเพณี ขอบบังคับ และกฎหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสมาชิกอื่นในสังคม นับเป็นเครื่องมือในการที่จะรักษาคุณภาพซึ่งอาจจะเสียหรือได้เสียไปแล้วให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

4) การมีส่วนร่วมในสังคม เกี่ยวข้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสมาชิกในสังคม

5) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสมาชิกในสังคมที่ประสบปัญหาและความทุกข์ยากต่าง ๆ โดยอาจจะเป็นไปในรูปของการจัดตั้งหน่วยงาน เฉพาะขึ้นมารับผิดชอบ เช่น สถานสงเคราะห์ บูลนิธิ หรือในรูปของกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นชั่วคราวและสลายตัวไปเมื่อดำเนินการบรรลุมัตถุประสงค์แล้ว

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนเมืองสามารถพิจารณาได้หลายแนวทาง ถ้าชุมชนอยู่ในระดับที่ค่อนข้างจะมีเสถียรภาพ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนเหล่านี้พิจารณาได้ว่าเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป สะสมการเปลี่ยนแปลงขึ้นเรื่อย ๆ และเคลื่อนไปสู่สภาวะที่ซับซ้อนและปรับตัวได้ดีขึ้นหรือมีการพัฒนาที่สูงขึ้น แต่ถ้าชุมชนเมืองอยู่ในระดับที่ไม่ค่อยมีเสถียรภาพ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นผลจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น อย่างไรก็ตาม สำหรับชุมชนเมืองของไทย ประชากรมีลักษณะกลมกลืนกันในด้าน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้ว่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม แยกต่างหาก แต่ก็ไม่ปรากฏให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างชนชั้นอย่างรุนแรงในระยะเวลาที่ผ่านมาอันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ชุมชนเมืองไทยโดยทั่วไปจึงสามารถพิจารณาได้ว่าอยู่ในระดับที่ค่อนข้างจะมีเสถียรภาพ จึงเป็นการเหมาะสมที่จะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยอาศัยสมมติฐานที่ว่า เป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป สะสมการเปลี่ยนแปลงขึ้นเรื่อย ๆ และเคลื่อนไปสู่สภาวะที่ซับซ้อนและปรับตัวได้ดีขึ้นหรือมีการพัฒนาที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชนเมืองนี้สามารถอธิบายได้โดยอาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับระบบสังคม (Social System Approach)

แนวความคิดเกี่ยวกับระบบสังคม (Social System Approach)

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนเมืองโดยอาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับระบบสังคมสามารถพิจารณาว่าชุมชนเมืองเป็นระบบสังคมระบบหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเคลื่อนไปสู่ทิศทางที่มีความซับซ้อนและปรับตัวได้ดีขึ้น การเคลื่อนที่ไปนี้อาศัยกระบวนการสำคัญ 2 กระบวนการคือ การแยกย่อย (Differentiation) และการผสมผสาน (Integration) เมื่อชุมชนวิวัฒนาการไป จะเกิดการแยกย่อยในโครงสร้างควบคู่ไปกับการเกิดความหลากหลายและเชี่ยวชาญในหน้าที่ กล่าวคือ กระบวนการแยกย่อยจะทำให้ระบบย่อยต่าง ๆ ในชุมชนทั้งระบบ เศรษฐกิจสังคม การเมืองการปกครอง เกิดโครงสร้างใหม่ขยายออกจากโครงสร้างเดิม ระบบย่อยแต่ละระบบจึงมีกิจกรรมประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้น พร้อมกับการมีหน้าที่และความเชี่ยวชาญหลากหลายขึ้น และมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ตลอดระยะเวลาที่ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ระบบต่าง ๆ จะเกิดการขยายโครงสร้างออกไปมากขึ้นหรือกับการเพิ่มทวีในประเภทของกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีหน้าที่และความเชี่ยวชาญหลากหลายยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ในการปรับตัว การบรรลุวัตถุประสงค์ของระบบ การผสมผสาน การปรับแก้ความขัดแย้งเพื่อความคงตัว (Parsons, 1966) หรือหน้าที่ในการผลิต - การบริโภค - การกระจายสินค้าและบริการ การดำเนินการอบรม การควบคุมทางสังคม

การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Warren) การแยกย่อยนี้เป็นผลมาจากการเพิ่มขนาดและความหนาแน่นของประชากร เนื่องจากประชากรในขนาดที่สูงย่อมทำให้ความแตกต่างระหว่างบุคคลมีมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ความสามารถ อาชีพ ความสนใจ และอื่น ๆ ดังนั้นหน้าที่ดังกล่าวของระบบย่อยต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกในชุมชนจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดระยะเวลาที่ชุมชนเปลี่ยนแปลงไป การผสมผสานจึงมีความสำคัญและจำเป็นเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยงส่วนที่แยกย่อยออกไปและสมาชิกของชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปในฐานะที่เป็นกลุ่ม ๆ หนึ่งในสภาพแวดล้อมได้

แม้ว่าการแยกย่อยจะเกิดขึ้นทั้งในระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง แต่การแยกย่อยก็มักจะถูกพิจารณาว่าเป็นแนวความคิดที่ใกล้เคียงกับการแบ่งงานกันทำและความเชี่ยวชาญ การแบ่งงานกันทำเมื่อพิจารณาในระดับสังคม (Gibbs and Postons, 1975) เรียกได้ว่าเป็นการแบ่งงานกันทำอย่างกว้างขวาง (Inclusive Division of Labor) ซึ่งหมายถึงการแยกย่อยในกิจกรรมเพื่อการยังชีพและการพึ่งพาอาศัยกันทางหน้าที่โดยไม่ต้องมีการร่วมมือกันหรือต้องทำกิจกรรมต่อเนื่องกันเป็นขั้นตอนตามที่กำหนด กิจกรรมเพื่อการยังชีพ (Sustenance Activity) หมายถึงการใช้พลังงานมนุษย์ในการผลิตสินค้าหรือบริการ โดยไม่จำกัดเฉพาะปัจจัยสี่เท่านั้น แต่หมายรวมถึงกิจกรรมที่เป็นการประกอบอาชีพ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินหรือค่าตอบแทน การแบ่งงานกันทำอย่างกว้างขวางนี้ Gibbs และ Postons ได้ยกตัวอย่างคือ

ผู้ประกอบการหัตถ์เหล็ก คนทำขนมปัง ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง แต่ละคนจะผลิตสินค้าและบริการเพื่อคนอื่น ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันทางหน้าที่ อย่างไรก็ตาม พวกเขาอาจจะไม่มีการร่วมมือหรือต้องทำกิจกรรมดังกล่าวต่อเนื่องกัน และไม่ต้องร่วมกันผลิตให้เกิดสินค้าหรือบริการเฉพาะอย่างขึ้น ต่างคนต่างดำเนินกิจกรรมไปตามวิถีทางของตน . . .

การแบ่งงานกันทำพิจารณาได้ 2 ด้านคือ การแยกย่อยในการยังชีพ (Sustenance Differentiation) และการพึ่งพากันทางหน้าที่ (Functional Interdependence) การแยกย่อยในการยังชีพหมายถึง 1) จำนวนของประเภทหรือรูปแบบของกิจกรรมเพื่อการยังชีพในหมู่ประชากรหรือการแยกย่อยทางโครงสร้าง (Structural Differentiation) ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากจำนวนอาชีพที่มีอยู่ในสังคม 2) ความสม่ำเสมอของการกระจายแรงงานในแต่ละประเภทกิจกรรม หรือ การแยกย่อยในการกระจาย (Distributive Differentiation) ซึ่งวัดได้จาก

จำนวนแรงงานในแต่ละอาชีพและจำนวนอาชีพที่มีอยู่ แม้ว่าการวัดการแยกย่อยควรจะสะท้อนให้เห็นทั้งสองด้าน แต่การศึกษาการแยกย่อยในชุมชนเมืองของไทยไม่อาจสะท้อนให้เห็นถึงการแยกย่อยในการกระจายได้ เนื่องจากข้อมูลด้านแรงงานมีปัญหาและไม่เอื้ออำนวยต่อการวิเคราะห์ กล่าวคือ มีการแจกจ่ายลูกจ้างสถานประกอบการไม่ครบทุกอาชีพและ เป็นการแจกจ่ายในระดับจังหวัด หรือถ้าเป็นข้อมูลในระดับชุมชนเมือง (เทศบาล) ก็เป็นข้อมูลที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างทางสถิติและรวมแรงงานต่าง ๆ ตามหมวดอาชีพหรือหมวดอุตสาหกรรม ซึ่งแบ่งเป็น 9 หมวด การศึกษาการแยกย่อยในชุมชนเมืองในที่นี่จะศึกษาเฉพาะด้านการแยกย่อยทางโครงสร้าง ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากประเภทของกิจกรรม หรือสถาบันที่สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่และความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันในชุมชน

นอกจากการแยกย่อยแล้ว ในการเคลื่อนที่ไปสู่ความซับซ้อนและปรับตัวได้ดีขึ้นของชุมชนเมืองจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการผสมผสาน ในระดับชุมชนพิจารณาได้ว่าเป็นแรง (Force) ทางสังคมซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกและส่วนที่แตกต่างกันอันเป็นผลมาจากการแยกย่อยเข้าด้วยกัน เพื่อให้แต่ละส่วนและระบบโดยรวมดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมได้ต่อไป การผสมผสานทางสังคมเป็นแนวความคิดที่ซับซ้อน สามารถพิจารณาได้หลายแง่มุมและหลายระดับ Landecker (1951) ได้แบ่งการผสมผสานออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) การผสมผสานด้านวัฒนธรรม (Cultural Integration) หรือความกลมกลืนกันของมาตรฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในสังคม 2) การผสมผสานด้านบรรทัดฐานทางสังคม (Normative Integration) หรือความสอดคล้องกันของมาตรฐานทางสังคมกับพฤติกรรมของบุคคล 3) การผสมผสานด้านการติดต่อสื่อสาร (Communicative Integration) หรือ การประสานกันของบุคคลในการแลกเปลี่ยนข่าวสารต่าง ๆ 4) การผสมผสานด้านหน้าที่ (Functional Integration) หรือ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ที่แยกย่อยออกไปอันเป็นผลจากการแบ่งงานกันทำ การผสมผสานทางสังคมในชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนระดับต่ำ หรือสังคมที่เรียบง่ายจะอยู่ในรูปของการผสมผสานทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ คือเป็นการผสมผสานด้านบรรทัดฐานทางสังคม และการผสมผสานด้านการติดต่อสื่อสาร เมื่อชุมชนมีการแยกย่อยเพิ่มมากขึ้น ดังเช่นในชุมชนเมือง รูปแบบการผสมผสานทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการจะเปลี่ยนไปสู่รูปแบบที่เป็นทางการ เพื่อตอบสนองต่อความซับซ้อนของชุมชนเมืองที่เพิ่มมากขึ้น การผสมผสานทางสังคมจึงมีรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้นด้วยคือมีการจัดองค์กรหรือการจัดการที่มีหลักเกณฑ์มากขึ้น เพื่อให้สามารถรวบรวมส่วนที่แยกย่อยออกไปตลอดจนสมาชิกของสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันมากขึ้น เข้าด้วยกันได้ กลไกการผสมผสานอย่างเป็นทางการที่พัฒนาขึ้นนี้ พิจารณาได้ว่าเป็น

การผสมผสานด้านหน้าที่ซึ่งจะเกิดขึ้นในหน้าที่ทั้ง 5 ประการของชุมชนที่เสนอโดย Warren คือ หน้าที่ในการผลิต - การบริโภค - การกระจายสินค้าและบริการ การดำเนินการอบรม การควบคุม ทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การศึกษาการผสมผสานในชุมชนเมือง สามารถพิจารณาได้จากองค์การหรือสถาบันที่สะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันของส่วนต่าง ๆ ที่มีหน้าที่แตกต่างกันไปของชุมชน

โดยสรุปในส่วนแรกของบทที่ได้นำเสนอมานี้ ได้กล่าวถึงทฤษฎีและแนวความคิดที่ อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งอาศัยกรอบความคิดจากทฤษฎีหลักที่สำคัญ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎี วิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีวิวัฒนาการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่ทฤษฎีความขัดแย้งเน้นที่ความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากความไม่มีเสถียรภาพในสังคม ทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมใน ประเทศกำลังพัฒนาที่อาศัยกรอบความคิดจากทฤษฎีวิวัฒนาการคือทฤษฎีพัฒนาการซึ่งมองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นว่าเป็นผลจากการกลาย เป็นอุตสาหกรรมโดยอาศัยการพัฒนาทางเทคโนโลยี และทฤษฎี จิตวิทยาสังคมซึ่งอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นผลจากบุคลิกภาพ ค่านิยม และทัศนคติของบุคคล ส่วนทฤษฎีที่อาศัยแนวความคิดจากทฤษฎีความขัดแย้งคือทฤษฎีการพึ่งพาซึ่งเห็นว่าการเปลี่ยนแปลง เป็นผลมาจากความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชนเมืองซึ่งอาศัยกรอบความคิดของทฤษฎี วิวัฒนาการคือแนวความคิดเกี่ยวกับระบบสังคม แนวความคิดนี้มองชุมชนว่าเป็นระบบสังคมนะหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อย ๆ ที่กระทำหน้าที่สำคัญอันจำเป็นต่อความอยู่รอดของระบบในฐานะที่เป็น กลุ่ม ๆ หนึ่งในสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้อาศัยกระบวนการสำคัญ 2 กระบวนการคือ การแยกย่อย และการผสมผสาน การแยกย่อยพิจารณาได้ว่าเป็นการพัฒนาหน้าที่และความเชี่ยวชาญของชุมชนในขณะที่วิวัฒนาการไป ส่วนการผสมผสานเป็นการพึ่งพาอาศัยกันของส่วนต่าง ๆ อันเป็นผลจากการแยกย่อย การศึกษากระบวนการทั้งสองในระดับชุมชนเมืองนี้ พิจารณาได้จากกิจกรรมหรือสถาบันที่สะท้อนให้เห็นถึงการแยกย่อยและการผสมผสานในชุมชนเมือง

จากการศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดต่าง ๆ ข้างต้น สามารถพิจารณาชุมชนเมืองโดยทั่วไปได้ว่าเป็นระบบสังคมนะหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยที่สำคัญคือระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งทำหน้าที่เพื่อความอยู่รอดของระบบในสภาพแวดล้อม และเพื่อให้

ทุก ๆ ส่วนของระบบอยู่ร่วมกันในฐานะที่เป็นกลุ่ม ๆ หนึ่งได้ เมื่อชุมชนเติบโตขึ้นจากการเพิ่มจำนวนประชากร จะเกิดการแยกย่อยขึ้นในระบบทั้งสามของชุมชน คือ การแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นความหลากหลายในหน้าที่และความเชี่ยวชาญในด้าน เศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค การกระจายสินค้าและบริการในชุมชน การแยกย่อยด้านสังคม หมายถึง ความหลากหลายของหน้าที่และความเชี่ยวชาญในด้านสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาไว้ซึ่งค่านิยม คุณค่าทางวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในสังคม การแยกย่อยด้านการเมืองการปกครองหมายถึง ความหลากหลายของหน้าที่และความเชี่ยวชาญของสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจในชุมชน เพื่อจัดสรรทรัพยากรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การแยกย่อยที่เกิดขึ้นนี้มีความสัมพันธ์กับขนาดของประชากรในประการแรกสุดคือ การเพิ่มประชากรทำให้ความหลากหลายในหมู่สมาชิกของชุมชนมีมากขึ้น ทั้งในด้านอาชีพ ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ อันจะนำไปสู่ความหลากหลายของหน้าที่และความเชี่ยวชาญในชุมชน การมีประชากรจำนวนมากย่อมทำให้เกิดความต้องการและในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความสามารถในการรองรับ การบริการและหน้าที่ที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะอย่างเพิ่มมากขึ้น การแยกย่อยในระบบทั้งสามของชุมชนจะก่อให้เกิดการผสมผสานทางสังคม ซึ่งหมายถึงแรง (Force) ทางสังคมซึ่งเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกของสังคมเข้าด้วยกัน ซึ่งในชุมชนเมืองที่มีการแยกย่อยในระดับสูง เช่นชุมชนเมืองจะอยู่ในรูปของการผสมผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการสะท้อนให้เห็นได้จากองค์การหรือสถาบัน คือแสดงถึงการปะทะสัมพันธ์ การเข้าร่วมในกิจกรรมของสังคมตามความสนใจ อันจะก่อให้เกิดความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในชุมชน การแยกย่อยและการผสมผสาน เป็นกระบวนการที่เกิดควบคู่กันไปในการเติบโตของชุมชน การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการหนึ่งย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอีกกระบวนการหนึ่ง ดังนั้นเมื่อชุมชนมีการแยกย่อยสูงขึ้นหรือมีความซับซ้อนสูงขึ้น กลไกการผสมผสานที่ถูกสร้างขึ้นก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย เพื่อเป็นการตอบสนองต่อระดับความซับซ้อนของชุมชนที่เพิ่มขึ้นจากการแยกย่อย ตลอดระยะเวลาที่ชุมชนเมืองผ่านกระบวนการแยกย่อยและผสมผสานนี้ มันจะเคลื่อนไปสู่ทิศทางที่มีความซับซ้อนมากขึ้น และสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีขึ้น ถ้าชุมชนเมืองไม่สามารถปรับตัวแล้ว ก็จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนรับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ ทำให้ประสบความล้มเหลวที่จะดำรงอยู่ต่อไป กล่าวคือชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนระดับสูงย่อมสามารถตอบสนองต่อสภาพการณ์ใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ดีกว่าชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนในระดับต่ำ ซึ่งจะมีความสามารถในการปรับตัวอยู่ในระดับต่ำด้วย ดังนั้นการศึกษาถึงระดับความซับซ้อนของโครงสร้างด้าน เศรษฐกิจ

และสังคมของชุมชนเมือง นอกจากจะสามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองแล้วยังแสดงนัยให้เห็นด้วยว่า ชุมชนเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงย่อมสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อแผนงานหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ได้ดีกว่าชุมชนเมืองที่มีระดับการพัฒนาดำกว่า ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาได้ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสามารถนำแนวความคิดและเทคนิคในการวิเคราะห์ข้อมูลมาประยุกต์ใช้ในการศึกษานี้ได้อย่างเหมาะสม มี 2 เรื่อง งานวิจัยเรื่องแรก เป็นการศึกษาของ Isao Fujimoto ในเรื่อง "The Complexity of Philippines Towns and Cities" ซึ่งสรุปได้ดังนี้คือ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชนของประเทศฟิลิปปินส์ เป็นผลจากอิทธิพลของปัจจัยหลายประการคือ การเปลี่ยนไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ (Modernization) ภาวะกดดันด้านประชากร การกลายเป็นเมือง (Urbanization) ผลของการเคยเป็นอาณานิคม การเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนระดับโลกและตลาดโลก เมืองในประเทศฟิลิปปินส์จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันทั้งในด้านขนาด ประชากร เอกลักษณะ และวัฒนธรรม การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเมืองที่ผ่านมาจึงเป็นการจัดประเภทเมืองตามลักษณะหน้าที่ เช่น เมืองท่า เมืองท่องเที่ยว เมืองศูนย์กลางการค้า ฯลฯ หรือแบ่งตามระดับความเจริญเป็นชนบท ชุมชนเมืองขนาดเล็ก นคร (City) หรือแบ่งตามระดับรายได้ เป็นต้น ซึ่งการจัดประเภทเมืองตามพื้นฐานเหล่านี้ นำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ คือ

- 1) ปัญหาเรื่องค่านิยมและมาตรฐานวัด
- 2) ความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงความแตกต่างด้านสังคมของชุมชน ซึ่งการจัดลำดับความซับซ้อนของเทศบาลไม่อาจแสดงให้เห็นได้
- 3) ปัญหาในการพัฒนามาตรวัด (Scale) ที่สามารถนำเสนอสิ่งใหม่ ๆ นอกเหนือจากการแบ่งประเภทชุมชนตามกรอบของรูปแบบที่กำหนดไว้

Fujimoto จึงได้นำเสนอแง่มุมในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเมืองที่แตกต่างออกไปจากรูปแบบเดิม คือมุ่งศึกษาว่าชุมชน (Communities) จะพัฒนาไปอย่างไรเมื่อเวลาผ่านไป และเปลี่ยนไปอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ๆ และสามารถที่จะกำหนดหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับ

กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง (Process of Change) ที่เกิดขึ้นภายในและระหว่างชุมชนต่าง ๆ ได้ในขนาดใด Fujimoto นำแนวความคิดเกี่ยวกับ "การแยกย่อย" (Differentiation) มาใช้ในการศึกษา โดยนิยามความหมายตามที่ Young ได้เสนอไว้ คือ "Multiplication of Publicly Discriminated Area of Meaning"

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว Fujimoto อาศัยการเรียงลำดับชุมชนตามมิติ (Dimension) ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการพัฒนา (Pattern of Development) โดยใช้เทคนิค Guttman Scale ซึ่งเป็นมาตรวัดที่สามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการโดยทั่วไปของการเติบโตของชุมชน โดยเรียงลำดับชุมชนในลักษณะที่สะสมขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามมิติของการแยกย่อยและความซับซ้อน

Fujimoto ได้เลือกชุมชน 39 แห่งเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และนำตัวแปรที่สามารถแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมในด้านพาณิชย์กรรม (Commercial), สันทนาการ (Recreation) และบริการสาธารณะ (Public Articulation) ของชุมชนมาวิเคราะห์ (ดังรายละเอียดของตัวแปรในบทที่ 4) จากการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านของชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

มาตรวัดการแยกย่อยด้านพาณิชย์กรรม (Commercial Differentiation Scale)
 แบ่งชุมชน 39 แห่ง ออกเป็น 15 ลำดับ โดยมี Trece Martires เป็นชุมชนที่มีระดับการแยกย่อยต่ำที่สุด คือมีตลาด แต่ไม่มีร้านขายยา ธนาคาร และตัวแปรอื่น ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงลำดับศักดิ์ในระดับที่สูงขึ้น ดังเช่น Cavite ด้วยคุณสมบัติของมาตรวัด Guttman Scale ช่วยให้สามารถทำนายได้ว่า Cavite มีบริการหรือกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งหมดที่สามารถคาดได้ว่าจะพบในชุมชนระดับรองลงไป เช่น จากการมีอยู่ของ สำนักงานโฆษณา สามารถคาดได้ว่าจะพบ ร้านขายทีวี บริษัทจัดสรรที่ดิน ร้านขายรถยนต์ ร้านขายบริษัททำงานศพ ร้านซักรีด ห้างสรรพสินค้า ธนาคาร ร้านขายของชำและตลาด ซึ่งบริการหรือกิจกรรมแต่ละประเภทนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงระดับความซับซ้อนที่ลดหลั่นกันลงไป ดังนั้น การรู้ถึงดัชนี (Index) ต่าง ๆ จะสามารถบอกได้ว่า ชุมชนนั้น ๆ อยู่ในขั้นตอนใดของการแยกย่อยหรือชุมชนอยู่ ณ ตำแหน่งใดเมื่อเทียบกับชุมชนอื่น ๆ ดังจะเห็นได้ว่า Dumaguete, Cabanatuan และ Cagayan de Ora เป็นชุมชนที่มีความซับซ้อนด้านพาณิชย์กรรมอยู่ในระดับเดียวกัน (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 มาตรการแยกย่อยด้านพาณิชย์กรรมในชุมชนเมืองฟิลิปปินส์ 39 แห่ง

Scale Step	Rank in '65 Population***	Market	Dry Goods Store	Bank	Dept. Store	Machinery Motor Parts	Dry Clean	Funeral	Auto Sales	Real Est Off	Investment Firm	TV Sales	Advertising Agency	Yellow Pgs.	Bank (Foreign Br)	Stock Market
15	Manila*	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14	Cebu*	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Quezon City	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
	Davao*	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
	Caloocan	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
13	Iloilo*	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0+	1	0	0+
	Bacolod*	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0+	1	0	0
	Baguio*	29	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0+	1	0	0
	Zamboanga City*	8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Angeles	14	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Lucena*	31	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Cavite	26	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
12	Butuan*	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Cagayan de Oro*	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Cabanatuan*	16	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Dumaguete*	35	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
11	Naga*	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
	Ozamis*	32	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
10	Dagupan*	20	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
	San Pablo	15	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0+	1	0+	0	0
	Legaspi*	22	1	1	1	1	1	1	1	0	0+	1	0	0	0	0
9	Silav	23	1	1	1	1	1	1	0+	1	0	0	0	0	0	0
8	Tacloban*	27	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
	Lipa	17	1	1	1	1	1	1	0+	0	0	1	0	0	0	0
	San Carlos	10	1	1	1	1	1	1	0+	0	0	0	0	0	0	0
7	Cotabato*	34	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	Iligan*	24	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	Gingoog	28	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Marawi*	38	1	1	1	1	0	0	0+	0	0	0	0	0	0	0
	Roxas*	30	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
5	Tagaytay	40	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
	Toledo	19	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ormoc	21	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Lapu-Lapu	33	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Basilan	5	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	Calbayog*	13	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Danao	36	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Dapitan	37	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	Trece Martires	41	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Scale Errors		0	0	1	1	0	1	1	0	3	2	5	0	0	0

$$C.R.=1-\frac{15}{585}=.98 \quad C.S.=1-\frac{15}{140}=.89$$

* Major market:

1=present: 0+= institution absent but agents present: 0= absent

มาตรวัดการแยกย่อยด้านบริการสาธารณะ (Public Articulation Scale)

แบ่งชุมชนออกเป็น 14 ลำดับ โดย Trece Martires เป็นชุมชนที่มีระดับการแยกย่อยค่าที่สุด คือมีเพียงโรงเรียนมัธยมศึกษาเท่านั้น ไม่มีตัวแปรอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงลำดับศักดิ์ในระดับที่สูงกว่า (ตารางที่ 2.2)

มาตรวัดด้านสันทนาการ (Recreation Scale) แบ่งชุมชนเมืองออกเป็น 12

ลำดับ โดย Trece Martires เป็นชุมชนที่อยู่ในลำดับค่าที่สุด เช่นเดียวกับที่พบในมาตรวัดสองประเภทแรก (ตารางที่ 2.3)

มาตรวัดทั้งสามด้านข้างต้นชี้ให้เห็นถึงระดับ (Degree) ที่ชุมชนเมืองของฟิลิปปินส์

สามารถนำมาจัดลำดับในลักษณะแบบสะสมได้ Fujimoto ได้รวมมาตรวัดทั้งสามด้านเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นมาตรวัดใหม่ที่มีระดับสูงขึ้น (ตารางที่ 2.4) อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเปรียบเทียบชุมชนโดยทั่ว ๆ ไปในประเทศฟิลิปปินส์ โดยนำมาพิจารณาในลักษณะที่สัมพันธ์กับมาตรวัดโดยทั่ว ๆ ไปนี้ได้ เป็นการยืนยันให้เห็นว่า การเติบโตของชุมชนเมืองมีรูปแบบที่สะสมและเป็นไปในมิติเดียว จากการศึกษาชุมชนเมืองในประเทศฟิลิปปินส์โดยอาศัยเทคนิค Guttman Scale กล่าวได้ว่า ชุมชนเมืองมีการแยกย่อยไปในทิศทางที่มุ่งไปสู่ความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาไปสู่ความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นของชุมชนเมือง มิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง เท่านั้นแต่ยังเป็นไปเพื่อพื้นที่โดยรอบและประเทศโดยรวมด้วย ชุมชนที่มีความซับซ้อนในระดับสูง ซึ่งมีการกระจุกตัวของแรงดึงดูด อำนาจ ทรัพยากร โอกาส จะอยู่ในฐานะที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาโดยรวม เพราะชุมชนเมืองเป็นจุดศูนย์กลางการผลักดันการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยการปะทะสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองกับชนบทและชุมชนเมืองในโครงข่ายที่สูงขึ้น แผนปฏิบัติการต่าง ๆ จึงต้องคำนึงถึงความมีอยู่และอิทธิพลของเมืองด้วย

งานวิจัยเรื่องที่สองซึ่งแนวความคิดในการศึกษามีความสอดคล้องและอ้างอิงถึงงานวิจัยของ Fujimoto คืองานวิจัยเรื่อง "Multidimensional Scalogram Analysis of Philippines Cities 1960-70 : A Typological Approach to Community Modernization" โดย Federico V. Magdalena

ตารางที่ 2.2 มาตรฐานการแยกย่อยด้านบริการสาธารณะในชุมชน เมืองฟิลิปปินส์

Scale Step		High School	Sts Named	Coll-Univ	Long Dist Phone	Fire Hyd.	PNS Cov.	Local Newspapers	Directory	Traffic Lights	TV Station	For. Emb.	Daily Newsp.	Foreign News Service
14	Manila	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
13	Cebu	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
	Quezon City	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
12	Davao	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
	Baguio	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
11	Bacolod	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	Iloilo	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0
	zamboanga	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
	Cagayan de Oro	1	1	1	1	1	1	1	?	1	0	0	0	0
	Angeles	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
	Caloocan	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
	Naga	1	1	1	1	1	1	1	?	1	0	0	0	0
	Butuan	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0
	Lucena	1	1	1	1	1	1	?	1	1	0	0	0	0
10	Iligan	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
	Dagupan	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
	Cabanatuan	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
	Dumaguete	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
9	San Pablo	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0
	Silay	1	1	1	1	1	1	1	?	0	0	0	0	0
	Tacloban	1	1	1	1	1	1	1	?	0	0	0	0	0
	Roxas	1	1	1	1	1	1	1	?	0	0	0	0	0
	Cavite	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
	Legaspi	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
8	Cotabato	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
	Basilan	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
7	Marawi	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
	San Carlos	1	1	1	1	1	1	0	?	0	0	0	0	0
	Ozamis	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0
	Ormoc	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
6	Lipa	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
	Gingoog	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
5	Dapitan	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	Danao	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Toledo	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	Calbayog	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Tagaytay	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Lapu-Lapu	1	1	0	0	0	0	?	0	0	0	0	0	0
1	Trece Martires	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Scale Errors	0	0	2	3	2	1	1	9	0	0	0	1	0

$$C.R. = 1 - \frac{19}{507} = .95 \quad C.S. = 1 - \frac{19}{83} = .77$$

(Coefficient of Reproducibility)

(Coefficient of Scalability)

ตารางที่ 2.3 มาตรฐานด้านสันทนาการในชุมชนเมืองฟิลิปปินส์ 39 แห่ง

Scale Step		Population Rank	Bowling	Photo Studio	Theatre	Hotel	Night Club	Taxis	Travel Agn	Int' Hotel	Golf Cs	Zoo	Sports Col.	Art Gallery
12	*	Manila	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	CM	Quezon City	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
	*	Cebu	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
11	*	Davao	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
	*	Zamboanga	8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
10	*	Baguio	29	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
	*	Bacolod	11	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	*	Iloilo	6	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	*	Cagayan de Oro	18	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
		Silay	23	1	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0
9		Angeles	14	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
	CM	Caloocan	7	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
8	*	Legaspi	22	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
	*	Iligan	24	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
	*	Roxas	30	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0
	*	Butuan	12	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
	*	Dagupan	20	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
7	*	Marawi	38	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
	*	San Pablo	15	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
	*	Calbayog	13	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
6	*	Tacloban	27	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
	*	Cabanatuan	16	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0
	*	Naga	25	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
		Cavite	26	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
		Basilan	5	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
	*	Lucena	31	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
		Tagaytay	40	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0
	*	Ozamis	32	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
		Lapu-Lapu	33	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
5	*	Cotabato	34	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0
	*	Dumaguete	35	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
		San Carlos	10	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
4	*	Ormoc	21	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
		Lipa	17	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
		Toledo	19	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
3		Cingoog	28	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
		Danao	36	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2		Dapitan	37	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1		Trece Martires	41	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Scale Errors		1	0	1	3	2	3	2	3	5	0	0

$$C.R.=1-\frac{25}{468} = .94 \quad C.S.=1-\frac{25}{91} = .73$$

GM = Part of Metropolitan Manila
 * = Major Markets

ตารางที่ 2.4 มาตรฐานวัดความซับซ้อนทางสังคมในชุมชนเมืองฟิลิปปินส์

1965																							
Pop- Ula- tion In Thou- Sand	Scale Step		Pop. Rank	High Sch.	Street Name	Theatre	Bank	Dept. Store	Machin- Pts	Fire Hyd.	Dry Clnrs.	Night Club	Local paper	TV sales st.	Taxis	Travel Agn	Traffic Lts.	TV station	Int' Hotel	Zoo	Daily Newsp	Stock Mkt.	
1,339	19	*Manila	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
296.0	18	*Cebu	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
475.4		Quezon	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
256.8	17	*Davao	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
140.0		*Bacolod	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
59.6	16	*Baguio	29	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
155.9		*Zamboanga	8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0
178.6		*Iloilo	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0
90.1		*Angeles	14	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
172.2	15	Caloocan	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
80.3	14	Cagavan	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
69.1	13	*Iligan	24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
74.6		Dagupan	20	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
71.3		Silay	23	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
71.4		*Legaspi	22	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
97.5	12	*Butuan	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
58.0		*Lucena	31	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
41.0		*Dumaguete	35	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
64.7		Cavite	26	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
82.1	11	*Cabanatuan	16	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
62.9		*Tacloban	27	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
83.3		San Pablo	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0
58.2		*Roxas	30	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
65.2	10	*Naga	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
51.8	9	*Ozamis	32	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
147.0		San Carlos	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
81.4		Lipa	17	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
62.4	8	Gingoog	28	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
73.5	7	Ormoc	20	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
44.1		*Cotabato	34	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
32.0		*Marawi	38	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8.5	6	Tagaytay	40	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
75.2	5	Tolcdo	18	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
184.0		Basilan	5	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
91.7	4	*Calbayog	13	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
51.2		3Lapu-Lapu	33	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
38.6		Danao	36	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
32.5	2	Dapitan	37	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5.2	1	Trece Martires	41	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Scale Errors		0	0	1	0	1	1	0	1	3	2	0	1	3	5	1	0	1	1	1	0

$$C.R.=1-\frac{25}{731}=.96$$

$$C.S.=1-\frac{25}{158}=.84$$

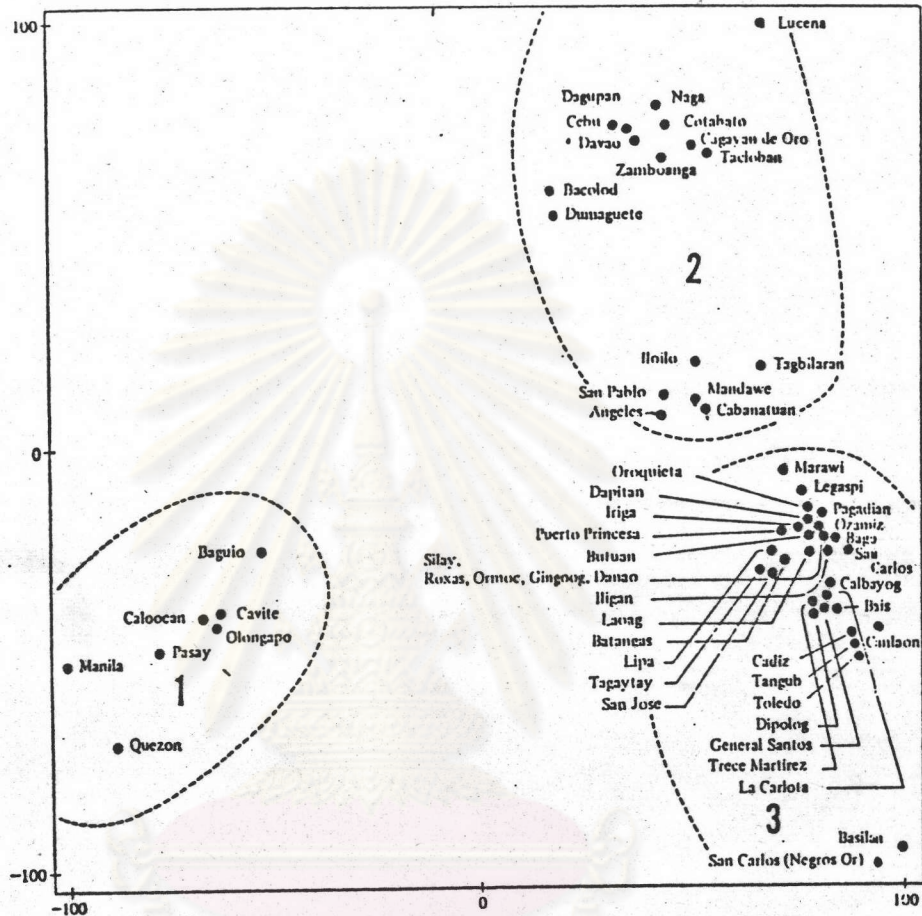
Magdalena ได้เสนอทางเลือกในการมองการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ (Modernization) ในประเทศกำลังพัฒนาคือฟิลิปปินส์ โดยได้นิยามแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ (Modernization) ว่าเป็นกระบวนการทั่วไปของปัจจัยที่สัมพันธ์กันคือ พลวัตทางประชากร (เช่น การกลายเป็นเมือง) การพัฒนาด้านพาณิชยกรรม การก้าวไปสู่อุตสาหกรรม (Industrialization) ตลอดจนมาตรฐานชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้ ที่พัฒนาเติบโตขึ้นและเคลื่อนไปสู่ทิศทางเฉพาะทิศทางหนึ่ง (คำว่า "ความทันสมัย" (Modernity) และ "การพัฒนา" (Development) ในที่นี้ใช้ในความหมายเดียวกันอย่างกว้าง ๆ)

Magdalena อาศัยแนวความคิดข้างต้นเพื่อสร้างรูปแบบ (Typology) ของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ของเมือง โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ระยะทางแบบ Nonmetric คือ Multidimensional Scalogram Analysis (Msa-1) ซึ่งโดยหลักการมีลักษณะคล้ายคลึงกับเทคนิค Guttman Scale แต่แทนที่จะเน้นถึงความเป็นมิติเดียวของมาตราวัด กลับเน้นในประเด็นที่ว่าทำอะไรจึงจะสามารถนำเอาแง่มุมต่าง ๆ ของสิ่งที่ศึกษามาสะท้อนให้เห็นเป็นเนื้อเดียวกัน จากหลักการที่ว่า สิ่งที่ศึกษาหรือกรณีศึกษาจะแสดงตำแหน่งในรูปของจุด โดยสิ่งที่เหมือนกันจะรวมกันอยู่ ณ บริเวณหนึ่งบนพื้นที่และสิ่งที่แตกต่างกันจะรวมกลุ่มกันอยู่ในอีกพื้นที่หนึ่งตรงกันข้าม Magdalena ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์หารูปแบบของเมือง คือ เมืองที่มีความทันสมัยในระดับสูงจะอยู่รวมกัน ณ ตำแหน่งเฉพาะบนพื้นที่ และเมืองที่มีความทันสมัยในระดับต่ำก็จะรวมตัวกันอยู่ ณ อีกพื้นที่หนึ่ง เทคนิค Msa-1 จะแยกแยะเมืองออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นกับระดับคะแนนรวมของแต่ละเมืองที่คำนวณจากตัวแปรทั้งหมด โดยทั่วไปแล้ว รูปแบบของเมืองจะมีจำนวนมากเท่ากับจำนวนเมืองที่ศึกษา เนื่องจากแต่ละเมืองมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเมืองอื่น ๆ แต่ด้วยวิธีการนี้จะเปิดเผยให้เห็นถึงกลุ่มเมืองที่รวมตัวกันขึ้นโดยมีลักษณะบางประการร่วมกัน

ผลการวิเคราะห์รูปแบบชุมชนเมืองในประเทศฟิลิปปินส์ 54 แห่งในปี 1960 สามารถแบ่งกลุ่มเมืองออกเป็น 3 รูปแบบ ตามระดับความทันสมัยดังนี้คือ (แผนที่ 2.1)

กลุ่มเมือง "Traditional Cities" ประกอบด้วยเมืองจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของเมืองทั้งหมด เป็นกลุ่มที่มีระดับคะแนนต่ำมีลักษณะค่อนข้างเป็นชนบท (กลุ่มที่ 3)

แผนที่ 2.1 รูปแบบชุมชนเมืองในประเทศฟิลิปปินส์ ปี 1960

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มเมือง "Urban Cities" เป็นกลุ่มที่กระบวนการเป็นเมืองและการเป็นอุตสาหกรรมได้คลืบคลานเข้ามา แต่ระดับความทันสมัยยังต่ำกว่าเมืองในกลุ่ม Core Cities (กลุ่มที่ 2)

กลุ่มเมือง "Core Cities" เป็นกลุ่มเมืองที่มีความทันสมัยมากที่สุด ประกอบด้วยเมืองหลวงของประเทศคือ มะนิลาและเมืองบริวาร (Satellites) เช่น Pasay, Caloocan Quezon ซึ่งรวมเรียกว่า Greater of Metro Manila เมืองเหล่านี้มีโครงสร้างขนาดใหญ่ซึ่งทำหน้าที่ให้บริการในระดับประเทศและหน้าที่ในการดำรงรักษาไว้ซึ่งระบบพื้นฐานของสังคม เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในฐานะระบบสังคมได้ (กลุ่มที่ 1)

ดังจะเห็นได้ว่าเทคนิค Multidimensional Scalogram Analysis เป็นเทคนิคที่มีประโยชน์เพราะสามารถแสดงให้เห็นถึงรูปแบบทางพื้นที่ (Locational Pattern) หรือรูปสัณฐาน (Configuration) จึงมีความเหมาะสมในฐานะที่เป็นกรอบของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่

Magdalena ได้ทดสอบความสมเหตุสมผลของรูปแบบเมืองที่ได้และดัชนีที่ใช้วัดระดับความทันสมัย กับรูปแบบที่ได้จากมาตรวัดที่มีอยู่คือ Fujimoto Scales ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระดับความซับซ้อนของชุมชน ผลปรากฏว่า รูปแบบเมืองที่ได้จากเทคนิค Msa-1 มีความสอดคล้องกับรูปแบบเมืองใน Fujimoto Scales จึงสรุปได้ว่า เทคนิคทั้งสองวิธีสามารถใช้แทนกันได้ในระดับหนึ่งทั้งนี้ขึ้นกับความสนใจในวิธีการและวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้

งานวิจัยทั้งสองเรื่องข้างต้น ได้นำเอาแนวความคิดที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนเมืองในประเทศฟิลิปปินส์ โดย Fujimoto ได้นำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับการแยกย่อย (Differentiation) มาใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองต่าง ๆ ในระยะเวลาที่ผ่านมา โดยอาศัยเทคนิค Guttman Scale ช่วยในการวิเคราะห์หารูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่วน Magdalena ได้นำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัย (Modernization) ซึ่งเสนอโดย Smelser (1963) มาใช้ โดยอาศัยเทคนิค Msa-1 ในการเผยแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงและแบ่งเมืองออกเป็นกลุ่มตามระดับความทันสมัย งานวิจัยดังกล่าวซึ่งได้ใช้แนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้เสนอให้เห็นถึงแนวทางในการนำเอาแนวความคิดในเชิงทฤษฎีมาสู่การปฏิบัติ ตลอดจนการนำเสนอเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเบื้องหลังการศึกษาคืออย่างชัดเจน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาต่อไป